

ber mint felsőbbrendű faj felelőssége a „félíg gyermek” gyarmatosított népek feletti gondoskodás, ugyan nem feltétlenül járt azzal a feltételezéssel, hogy a gyarmatokon élő népek nem civilizálhatóak, mégis részben az imperializmus eszméje inspirálta a szegregáció kivitelezését Dél-Afrikában és az Egyesült Államok déli államaiban. Az első világháborút követően az imperializmus korszakának végével számos változás következett. Németországban, ami a háború egyik legnagyobb vesztese volt, Hitler a zsidóságot már nem etnikum vagy vallás alapján, hanem mint biológiai fajt határozta meg, és a Mein Kampfban lidérces látomásokban mutatja be, ahogy a zsidóság a német faj feletti uralomra tör. Hatalomra jutásukat követően a náciak a nürnbergi törvényekkel tették meg az első lépést afelé, hogy nyíltan rasszista rezsimet építsenek ki, ami pedig csak egy állomásnak bizonyult a népirtás felé vezető úton.

A második világháborút követően a náci birodalom rémteeteinek teljes megismerése az Egyesült Államokban is egyre inkább arra a felismerésre vezetett, hogy a Jim Crow-törvények nem csupán hasonlóak a náci törvényekhez – és így nemzetközileg egyre inkább szalonképtelenek –, de végső soron a nemzeti érdekeket is sértik. Azonban mivel a háborút követően már nem volt elemi érdek az egész társadalom egységének biztosítása, még további két évtizedbe telt, míg a feketék jogai teljes mértékben elismerésre kerültek.

Az egyetlen nyíltan rasszista rezsim, amely túlélte a második világháborút és a hidegháborút, a dél-afrikai apartheid rendszer volt. A legátfogóbb, hosszú távra tervezett szegregatív rendszer, amit valaha megalkottak, csak a hidegháború végétől kezdett repedezni, amikor Dél-Afrika már nem számíthatott nyugati segélyekre és toleranciára cserébe a kapitalizmus védelmében betöltött szerepéért.

Bár a nyíltan rasszista rendszerek összeomlottak, a XXI. században is jelentős problémát jelent a rasszizmus. Az „új rasszizmus” nem a genetikára, hanem a kultúrára alapozva különbözteti meg a nemkívánatos újonnan érkezetteket. A rasszizmus elutasítása pedig továbbra sem teremti meg a faji egyenlőséget és igazságosságot, mivel a rasszista rendszerek a megkülönböztetett csoportokat gazdaságilag és pszichológiailag sebezhető helyzetben hagyták, amely megnehezítheti számukra, hogy versenyezzenek olyan csopor-

tokkal, amelyek nem mentek keresztül efféle tapasztalatokon és élményeken. Vannak arra utaló jelek, hogy a faji alapú megkülönböztetést a hit- és vallásbeli meggyőződés alapján történő megkülönböztetés váltja fel, és az abszolutista vallás, amennyiben militánssá és átpolitizálttá válik, a XXI. század fő csoportok közötti konfliktus- és agresszióforrásává válhat.

(Fredrickson, George M.: *Racism – A short history*, Princeton, Oxford, Princeton University Press, 2002.)

Rác Judit

EGY KUTATÁSSOROZAT UTÓÉLETE

A kötet a szerzőknek a 70-es években elkezdett, és a 90-es években is folytatott vizsgálatairól számol be, amelyek nem csupán a címben jelzett kiegészítő iskolákról szólnak. A vizsgálatok az oktatás kontextusában foglalkoznak a társadalmi egyenlőtlenségekkel, vagyis azt a kérdést járják körül különféle kvantitatív és kvalitatív kutatási módszerekkel, hogy a magyar iskolarendszerben hogyan jelenik meg az intézményes diszkrimináció, hogyan járul hozzá a társadalmi egyenlőtlenségekhez az iskolai szelekció, és hogyan történhet meg, hogy azonos pedagógiai módszerek eltérő eredményekkel járnak a különböző társadalmi státusú családok gyermekei esetében.

A vizsgálatok mellett megismerheti az olvasó, hogy a különböző időpontokban (1978-ban, illetve 1996-ban) ismertetett eredmények milyen szakmai visszhangot váltottak ki, és a kutatások kapcsán kibontakozó viták milyen irányvonalat vettek. Így nemcsak a vizsgálatok újbóli közlése nyújt mára számunkra fontos kordokumentumot a társadalomról és az iskolarendszerről, hanem mindaz, ami a vitákban más szakterületek képviselői révén felmerült, és tükrözi a kor máig ható gyógypedagógiai elképzeléseit fogyatékoságról, speciális oktatásról, együttnevelésről.

A könyv első részében ismertetett vizsgálat több szempontból is rendkívül szellemes, találó és informatív a korabeli és a mai olvasó számára egyaránt. A tanulmány egy 1974–75-ben folytatott vizsgálatról számol be, amelyet Budapest

XVIII. kerületének három általános iskolájában végeztek el, de publikálására akkor nem került sor. A vizsgálatban három általános iskola 331 alsó tagozatos tanulója vett részt. Feladatuk az volt, hogy készítsenek egy-egy rajzot arról a házról, ahol jelenleg laknak, ahol felnőttkorukban fognak lakni és ahol lakni szeretnének. A rajzok alapján a kutatók azt igyekeztek feltárni, hogy a gyerekek hogyan vélekednek jelenlegi körülményeiről és a körülményeikben várható változásokról. A vizsgált terepen a lakóhelytípusok egyértelműen elkülönültek egymástól, és beazonosítható társadalmi státushoz voltak köthetők, hiszen a vizsgálati mintát egy barakkokból álló telep, egy családi házas övezet és egy panel lakótelep gyermekei alkották. Az eredményekből kiderült, hogy a három lakóhelytípus egyértelműen meghatározta, hogy a gyerekek milyen perspektívát látnak a jövőjükben. A mobilitás különböző mértékben jellemezte a három háztípusban lakó gyerekeket: közülük az állami telepen és a családi házban lakó gyerekek jövőképében jóval kevésbé jelent meg a változás, a társadalmi mobilitás igénye, mint a lakótelepi gyerekek esetében, akik erőteljes változásra számítottak jövőbeli helyzetüket illetően.

Nyilvánvaló, hogy a 70-es évek derekán a szegénység, illetve a cigányság vizsgálata többet jelentett, mint pusztán tudományos, szociológiai vizsgálatot, már önmagában is komoly társadalomkritika volt, hiszen társadalmi igazságtalanságokat tárt fel. Az ilyen jellegű kutatások politikai jelentőségét tehát nem lehet alulbecsülni. A gyermekrajz kiváló eszköznek bizonyult a kutatásban rejlő társadalomkritika megfogalmazásához. A gyerekek véleményalkotásában senki sem feltételezhet politikai szándékot, és az, ahogyan a gyerekek jelenüket, jövőjüket és vágyaikat ábrázolják, kendőzetlenül mutat rá a szociális egyenlőtlenségek meglétére, azok pszichológiai hatásaira. A kiválasztott módszer tehát negyedszázad elteltével teljesen felesleges lenne abból a szempontból értékelni, hogy a három iskola diákjainak rajzai mennyire kínálnak értékelhető és valid válaszokat az akkori magyar társadalom szociológiai problémáira, sokkal inkább tekinthetünk úgy rájuk, mint a rendszer igazságtalanságai elé állított tükörré, amely egyúttal kordokumentumként is szolgál a vizsgálat idején épülő Havanna lakótelep további sorsát is meghatározó szociológiai problémákról. Azt, hogy a mai kiadás

kapcsán a szerzők is ebben látják a kutatás jelentőségét, csak megerősítik a kutatáshoz használt illusztrációk, a vizsgált telepről készült archív felvételek. Ennek fényében úgy tűnik, a függelékben közölt táblázatok fölösleges részletességgel mutatják be a vizsgálat eredményeit.

A kutatás politikai jelentőségén túl fontos hozadéka a tanulmánynak, hogy benne a barakklakások és a lakótelep szociális reprezentációit is felismerhetjük. Például érdekes arról olvasni, hogy a lakótelepi lakás, az emeletes társasház, a bérház és a családi ház szociális presztízse hogyan változott meg az eltelt néhány évtized alatt. Ma már nehéz elképzelni, hogy a családi házból a gyermekek jelentős része társasházi lakásba vágyik, de a lakótelep megítélése, úgy tűnik, eleve egy viszonylag alacsony státuszszintről kezdte meg máig tartó mélyrepülését. Mivel a vizsgált szociológiai problémák a megváltozott gazdasági, politikai és társadalmi kontextus miatt ma már másképp fogalmazódnak meg, a mai olvasó számára a közölt adatok nem elsősorban szociológiai szempontból, hanem inkább történeti jellegük miatt jelentősek, rajtuk keresztül a történelemnek nem csak a személyes megfogalmazások miatt sajátos olvasatával találkozunk, hanem az által is, hogy a gyermekek szemszögéből közelít a kérdéshez a vizsgálat.

A második kutatás szintén úttörő jellegű volt, ennek eredményeit a szerzők eredetileg 1978-ban publikálták a *Valóság*-ban. Az iskolai szelekció társadalmi vetületének a kutatás előkészítésekor hazánkban még kevés előzménye volt. Tulajdonképpen három forrásra hagyatkozhattak és hagyatkoztak is a kutatók: Kemény Istvánék ’71-es országos reprezentatív cigányvizsgálatára, Czeizelék „Budapest-vizsgálatára”, amellyel kapcsolatos az egyik, a kötetben közölt vita is, és elsősorban a Kemény-iskolához köthető szerzők, Solt Ottília, Csalog Zsolt, Lengyel Gabriella – ha nem is a korban mértékadónak tekintett szakmai folyóiratban vagy kiadóknál, de mégis – itt-ott megjelent szegénységéről és romákról szóló munkáira.

A vizsgálat egy fővárosi kerület általános iskoláiban készült, és az „elvilég egységes általános iskolai rendszerben” rejlő különbségek feltárására irányult. Célja az volt, hogy rámutasson a gyerekek társadalmi helyzete és az iskolai szelekció közötti összefüggésekre, továbbá megvizsgálja a kisegítő iskolába járó gyerekek sajátosságait a

társadalmi háttér és a különböző vizsgálatokon mért eredmények szempontjából.

A kutatás a kisegítő iskolába járó gyerekeknek három csoportját tudta azonosítani:

- a súlyosabban sérült, de jobb szociális helyzetű családok gyerekeit, akik a szakszerű fejlesztés hatására mégis taníthatónak tűnnek;
- az iskolakezdésre más behozhatatlan hátrányokat szerzett, a szülés előtt-alatt gyakran organikusan is sérült, több generáción átívelő, halmozódó szociális, fizikai és pszichikai problémáktól sújtott családok gyerekeit;
- és azokat a szociálisan hátrányos helyzetű gyerekeket, akiket az adott iskolai rendszer nem képes felzárkóztatni.

A Czeizelékkel folytatott vita módszertani aspektusai mára már kevésbé fontosak, hiszen a kisegítő iskolákkal kapcsolatos kritikák azóta nemcsak számtalan más forrás alapján napvilágot láttak, de ezek fényében – és részben ezek hatására – erőteljes változtatások is történtek a kisegítő iskolák működése terén. Nemcsak az elnevezésük változott meg, de a kisegítő iskolák zsákutca jellege is mérséklődött, hiszen a továbbtanulási lehetőségek száma mindenképpen megnövekedett, például azáltal, hogy az eltérő tantervvel működő gyógypedagógiai intézmények némelyike tíz-tizenkét évfolyamosra terjesztette ki képzését, illetve megszűnt az a fajta stigmatizáció, amelyet a személyi igazolványban is nevesített kisegítő iskolás múlt jelentett. Ugyanakkor a szegregált oktatás egy sor új formát öltött, vagyis ma nem csupán a kisegítő iskolák és utódaik különítik el a gyermekek bizonyos csoportjait, hanem számos gyógypedagógiai, felzárkóztató, kislétszámú osztályban és intézményben, képesség szerinti csoportbontásban osztályon belül, vagy spontán módon szegregálódott, „elcigányosodott” iskolákban, amelyekről elmondható, hogy az oktatási egyenlőtlenségek fokozódását eredményezték.

Az 1976-os vizsgálatot olvasva önkéntelenül összehasonlításokat végzünk a mai helyzettel, és ez az összehasonlítás igen vegyes képet tár elénk. Egyértelmű, hogy a kisegítő iskola másképp jelentett zsákutcát a szocializmus évtizedeiben, mint ma, és e felett a tény felett nehéz elsiklani. Mivel akkor szóba se került a munkanélkülivé válás lehetősége, a zsákutca-jelleg mint probléma nem a gyermek felől fogalmazódott meg, hanem az állam részéről. Hogyan lehet ipari tanulót képezni a nyolc év alatt csak hat osztálynak megfelelő

tananyagot elsajátított gyerekből? Feltűnő, hogy a nyolc osztály elvégzése mindenképpen elégséges célként jelent meg a 70-es években, míg ma láthatjuk, hogy az oktatási szakadék nem az általános iskolát végzettek és nem végzettek között áll fenn, hanem a határ minimálisan a középfokú végzettség szintjénél húzható meg, illetve az élethosszig tartó tanulásba való bevonódás és az abból való kiesés között. És azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a társadalmi különbségek és a különböző iskolatípusok együtt járását detektáló kutatásnak ma egészen másra kellene koncentrálnia, ha ezt az összefüggést korrekten szeretné feltárni, hiszen egyfelől a szabad iskolaválasztás és az iskolák széles körű differenciációja miatt extrém méreteket öltött az iskolai szelekció és szegregáció, másfelől a munkanélküliség elterjedésével a választóvonal nem a fizikai munkás és az értelmiségi között húzódik, hanem a stabil jövedelemmel rendelkezők és a tartósan munkanélküliek között.

A könyv harmadik pillére az az először 1996-ban publikált utánkövetéses vizsgálat, amelyet a húsz évvel korábban kisegítő iskolába járt személyek körében végeztek. E vizsgálat kimondja, hogy a kisegítő iskolai elhelyezés erősen szociális alapon meghatározott, igazságtalan és megbélyegző volt. A felmérés azt igazolja, hogy a kisegítő iskolai áthelyezés a gyerekek egy részénél szakmailag indokolatlan volt. A tanulmány tulajdonképpen a szegregált oktatási formák ellen érvel, és elsősorban a társadalmi integráció szempontjait szem előtt tartva kritizálja a különoktatást. Az erre reflektáló, a vele vitázó – a könyvben szintén közölt – írások más szakmai érveket, nevezetesen a gyógypedagógia érveit szem előtt tartva veszik védelmükbe az iskolai szelekció folyamatát, és sorolják fel a differenciált, ez esetben szegregált oktatás mellett felhozható, jogosnak tartott érveket, miközben a vizsgálat módszertani hiányosságaira is rámutatnak.

A kisegítő iskolába járó gyerekek harmas felosztása a 90-es évek második felétől kezdve alaposabban is megvizsgált adatok fényében ma is tetten érhető, a különböző intézkedések, új pedagógiai szemlélet és módszerek nem tudták megdönteni az iskolarendszer szelekciója mögött húzódó hármasságot, illetve nem tudták kompenzálni a társadalmi különbségek fokozódásából és az iskolarendszer növekvő szelektivitásából kialakuló, még mélyebben húzódó különbségeket.

E hármasságot különféle tényezők nemcsak fenntartják, hanem még fel is erősítik. Itt egyfelől figyelmet érdemel a rendszerváltás utáni iskolapiac, amelyet alapvetően két tényező határoz meg: az egyik eleme a szabad iskolaválasztás, a másik az iskolák fennmaradásért folytatott küzdelme a csökkenő gyerekszám ellenére. E két új jelenség felgyorsította az iskolák differenciálódását, és olyan egyéni profil kialakítására kényszerítette, amely bizonyos intézményeket kedvezőbb gazdasági helyzetbe hoz. Ez az oka annak, hogy iskolák egy része gyakran nem hajlandó roma gyerekeket felvenni az első osztályba, tartva attól, hogy a nem roma, jobb anyagi helyzetben lévő szülők elviszik a gyerekeiket más iskolába, de ez lehet a motivációja annak is, hogy az emelt fejkvóta miatt más iskolák viszont felvállalják a hátrányos helyzetű, esetleg sajátos nevelési igényű gyerekek oktatását is. Az elit és a hátrányos helyzetű gyerekeket oktató iskolák így fokozatosan eltávolodnak egymástól, az intézmények differenciációja egyértelműen hierarchizációt hoz létre, amely során az iskolák a törvényi tiltás ellenére is megtalálják a módját annak, hogy az iskolába lépő elsősöket és családjaikat valamilyen módon, képességfelmérés, ismerkedés, sajátos beiratkozási eljárások során szűrjék.

Másfajta megközelítést jelent, amikor a figyelmet az olyan összefüggések felé irányul, amelyek az iskolai teljesítményeket befolyásoló zavarok társadalmi meghatározottságát és ebből következően a kisegítő iskolákba, illetve szegregált osztályokba, intézményekbe kerülő gyerekek sajátos társadalmi rétegződését létrehozza. A gyerekekre alkalmazott diagnózisok nemcsak az aktuális tudományban álláspont és a mérőeszközök változásaira érzékenyek, de nagyon erős korrelációt mutatnak bizonyos társadalmi csoportokkal. Jellemző az is, ahogy a tünetek csoportok között vándorolnak, a felsőbb társadalmi rétegektől az alacsonyabb társadalmi státusú csoportok felé áramlanak. Így történhetett meg például az Egyesült Államokban leírt jelenség, hogy a tanulási zavar mint új kategória a nyolcvanas években először a magasabb társadalmi státusú gyerekek körében jelent meg, majd fokozatosan az alacsonyabb társadalmi státusú csoportok jellemzőjévé vált.

Az elmúlt évtizedek során tapasztalható további tényező, amely az iskolarendszerben mutatkozó társadalmi meghatározottságot felerősíti, az egyre korábbi életkorra helyeződő diagnózis és

terápia, amelyek kimondott célja az iskolai teljesítmény, az iskolához szükséges képességek korai, akár újszülöttkori fejlesztése. Nyilvánvaló, hogy nem mondhatunk le arról az esélyről, ami a korai diagnózissal és terápiával járhat, ha úgy véljük, ezzel egy gyermek későbbi képességeit kedvezően befolyásolhatjuk. A különbség azonban nemcsak azáltal fokozódik a gyerekek között, hogy egy részük megkapja, más részük pedig kiszorul az ilyen jellegű fejlesztésekből, de ezáltal a gyerekek korai kategorizációját is kialakítjuk. Erőss Gáborék vizsgálatából tudjuk, hogy az élet első hat évében különbözőképpen kategorizált gyermekek speciális keresletet hoznak létre a kategóriájuknak megfelelő iskolákra, így erőteljesen hozzájárulnak az iskolák differenciációjához és következésképp hierarchizációjához is.

A kutatássorozat fontos mérföldkövet jelentett egy sor olyan vizsgálat számára, amely az oktatáspolitikai, a pedagógiai társadalmi hatásait vizsgálta, különös tekintettel a hátrányos helyzetű roma tanulóokra. A rendszerváltás után készült kutatások jellemzően három oldalról közelítik meg a kérdést:

1. a roma gyerekek oktatása mint társadalmi probléma;
2. a roma gyerekek oktatása mint pedagógiai, oktatáspolitikai, az oktatási rendszerben rejlő probléma;
3. a roma gyerekek oktatása mint nyelvi, kulturális probléma.

Mindhárom megközelítés egyik ismert kritikus a roma politikus Zsigó Jenő, aki a magyarországi romák helyzetét egy faji csoport elnyomásaként értelmezi. Ebben a megközelítésben egyaránt kritizálhatók azok az irányzatok, amelyek az iskolai kudarcokat csupán társadalmi problémaként fogják fel, és azok is, amelyek elsősorban kulturális kérdésként értelmezik, hiszen a romákat érő hátrányok nem egyszerűsíthetők le sem osztálykérdésként, sem a kulturális másosság eseteként. Valószínűleg éppen ez az oka annak, hogy azok a kutatások, amelyek a többségi intézményrendszer szerepét vizsgálják a romák iskolai helyzetével kapcsolatban, mint teszi azt a kötet is, sokkal átfogóbb válaszokat képesek adni, mint amelyek egyoldalúan szociális, oktatási, kulturális vagy nyelvi szempontok szerint igyekeznek feltárni az iskolai kudarcok okait.

A kötet egy olyan kutatássorozat eredményeit tárja tehát az olvasó elé, amelynek szemlélete év-

tizedek óta jellemzi a roma gyerekek iskolai kudarcával kapcsolatos vizsgálatok fő vonulatát. Vitathatatlan jelentősége, hogy az iskolai egyenlőtlenségek vizsgálatakor az intézményes diszkriminációra helyezi a hangsúlyt, és ezáltal nemcsak az akkori magyar iskolarendszert bírálta, hanem rajta keresztül az államszocialista rendszer hamis ideológiájára is rámutatott. Nem véletlen, hogy emiatt is támadások érték a szerzőket. Például a kötetben közölt vitacikkek egyikében ez olvasható: „Nagyon fontos lenne, hogy a szociológusok is személyesen vizsgálják e gyermekeket és családjukat, mivel akkor nem kellene feltételezni, hogy szocialista hazánkban a jó és átlagos biológiai adottságú gyermekeket kényszerítik a pedagógusok és az egész társadalom kiségitő iskolába. Hiszen, ha a gyermekek 60 százaléka indokolatlanul lenne a kiségitő iskolában, akkor csak ez lehetne a végkövetkeztetés.” (100. o.) A kötetben szereplő írások újbóli megjelentetését tehát mindenképpen üdvözölni lehet. Az eredeti, annak idején csak részben megjelent tanulmányok publikálása, valamint a *Valóság* hasábjain megjelent „Hullámverés”-vita újbóli közlése nemcsak azért hasznos, mert hozzáférhetővé teszi a másképp már nehezen elérhető írásokat, hanem azért is, mert szembesíti a témával foglalkozó mai kutatókat, szakembereket a változásokkal és a változatlanosságokkal, az eltérő nézőpontokból – pl. az „objektív” szociológus és a terepen dolgozó, a problémával nap mint nap szembesülő szakember részéről – adódó eltérő helyzetértékelés mindmáig fennálló különbözőségével.

Tanulságos azt is megértéssel, de némi fenntartással tapasztalni, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek Magyarországon a kutatókat a korabeli hatalom nemcsak abban korlátozta, hogy az általuk tapasztalt visszasságokat nyilvánosságra hozzák, hanem abban is, hogy bekapcsolódjanak a téma tárgyalásának nemzetközi áramába. Tudjuk, hogy a „nature-nurture”-vita, a genetikai-biológiai meghatározottság és/vagy a társadalmi szocializáció intelligenciára gyakorolt hatásmechanizmusainak vitája addigra már több hullámban fellángolt, hogy a teszt módszert az iskolai bevalás mérésében már azokban az években is jelentős irányzatok támadták, és hogy az iskolarendszer megcsontosodott formáit más társadalmakban is kritizálták és folyamatosan változtatták is. Végigfutva akár e kötet, akár a Gerő-Csanádi-Ladányi-féle kutatások idejében megjé-

lent, a témához kapcsolódó más kötetek ugyancsak szűk hivatkozási listáját, feltűnik a szocialista Magyarországon téren és időn kívülsége. Ennek fényében különösen értékelendő a szerzők akkori bátorsága és eredetisége mind a témaválasztás, mind az alkalmazott módszer tekintetében.

A kötet a közelmúltban elhunyt szerzőtárs, Gerő Zsuzsa gyermekpszichológus számára is emléket kíván állítani. Azt hiszem, a valóban innovatív módszer, azaz gyermekrajzok alkalmazása a különböző társadalmi háttérű gyermekek mobilitási esélyeinek vizsgálatára az ő értő elemzései segítségével tudták csak beváltani a módszer nyújtotta lehetőségeket. Kár, hogy a tanulmányok újraközlése alkalmából Ladányi János és Csanádi Gábor csak egy rövid előszóban ismertette a kutatások létrejöttének körülményeit, és Ladányi János mindössze hat oldalas utószavában foglalta össze az iskolarendszerrel kapcsolatos problémák történeti háttérét és az egyre durvuló iskolai szelekció mai okait. Miután a fogyatékos minősítés témája ma is szakmai és politikai érdekeket sért, és a fogyatékoságot sem egyöntetűen ítélik meg a különböző szakmák képviselői, várakozásainkhoz képest a kötet csak félig tudta betölteni feladatát. Az újraközlés mint kordokumentum felhívja a témával foglalkozók újabb generációinak figyelmét arra, hogy honnan indult hazánkban a szelektív iskolarendszer kritikája, de nem kap kellő mélységű elemzést a mához vezető folyamat egészéről és a jelen helyzetről. Talán érdemes lett volna a szerzőknek mai hozzájárulásukkal az eredeti művek igényességéhez méltó összegzést készíteni.

(Gerő Zsuzsa, Csanádi Gábor & Ladányi János: *Mobilitási esélyek és a kiségitő iskola*. Budapest, Új Mandátum, 2006.)

Kende Anna

„AGGIZMUS” – SZTEREOTÍPIÁK ÉS ELŐÍTÉLETEK AZ IDŐSEBBEKEL SZEMBEN

Az *ageism* gyűjtőfogalom, melybe az életkor miatti hátrányos megkülönböztetés több formája is beletartozik. Az egyénnel vagy csoporttal szembeni olyan előítéletet fed, melynek alapja